

STŘET CIVILIZACÍ: TEST POPPEREM

Miroslav Jurásek

Vysoká škola finanční a správní,
Fakulta ekonomických studií, Katedra ekonomie a mezinárodních vztahů,
Estonská 500, 101 00 Praha, Česká republika
e-mail: miroslavjurasek@yahoo.co.uk

Abstrakt

Slavná kniha Samuela P. Huntingtona „*Střet civilizací*“ vzbuzovala hned od počátku plno kontroverzí. Mnozí autoři se k tomuto dílu vztahovali různě: někteří ji brali jako paradigma, někteří ji považovali za teorii, jiní (vč. samého Huntingtona) za hypotetický scénář možné budoucnosti. Je-li vědecká teorie známkou objektivního poznání, má otázka, zda se jedná o vědeckou teorii, metafyzické vyprávění bez průkazných důkazů v praxi, anebo pouhý shluk dojmů, názorů a postřehů autora, kardinální význam pro určení toho, jak s určitým produktem vědeckého myšlení zacházet. Cílem tohoto článku je zdůvodnění toho, že objektivnost ideje střetu civilizací nelze přeceňovat, protože se v tradici Popperovy metodologie vědy jedná o dobře napsané metafyzické vyprávění, které nicméně dokáže generovat nové, provokativní a směle hypotézy s potenciálem stát se vědeckou teorií.

Keywords

Sir K. R. Popper; Popper's razor; Falsifiability; S. P. Huntington; The Clash of Civilizations; Methodology of science.

Úvod

Marek Loužek [20] si položil otázku, zda je popperovské východisko stále legitimní při zkoumání různých produktů lidského myšlení (nejenom v oblasti ekonomie). Podle Loužka je většina vědců epistemologicky tradiční a věří, že svět lze zkoumat objektivními metodami. Loužek přiznává [20], že i k vědě se často přistupuje ekonomicky (tj. vědec usiluje o maximalizaci svého užitku); to ale nerozhoduje o tom, která teorie je pravdivá a která nikoliv.

Dobrym příkladem kontroverze mezi ekonomickým přístupem k vědě a hledáním objektivní pravdy je slavná kniha amerického politologa Samuela P. Huntingtona „*Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*“ [14], která vzbudila celou řadu polemických reakcí a širokou diskuzi. Někteří autoři obviňovali Huntingtona z „nečistých“ úmyslů při psaní této knihy a mysleli si, že knihu psal na objednávku; jiní neváhali a označili Huntingtonovu práci za snůšku osobních názorů, postřehů a tvrdili, že píše dílo z „dojmologie“ nemající s vědou nic společného. Jiní však soudili, že střet civilizací v Huntingtonově podání je vědeckou (a tedy z pravdivostního hlediska objektivní) teorií, přesněji řečeno teorií velkého rozsahu [2]. Neorealisté (a konkrétně Kenneth Waltz) považovali ideu střetu civilizací za „pouhou“ preteoretickou fázi, která však nemohla poskytnout „uspokojivé vysvětlení, ani vést k vytvoření nové teorie“ [23].

Sám Huntington svou ideu střetu civilizací označil jako paradigma; ztotožňoval označení „paradigma“ s mapou světové politiky [14]. Huntingtonovu práci považoval za paradigma i T. Inoguchi [17], který využil jeho ideu k popisu možného globálního řádu kolem roku 2025.

Na druhé straně Huntington charakterizoval ideu střetu civilizací jako subjektivní (byť racionálně podloženou) interpretaci jednoho z možných krizových vývoju ve světě po skončení studené války bez nějaké širší obecné platnosti [16]. Podobně jako Huntington přistupovali k jeho práci i jiní autoři [10] a [24], protože se jedná o pečlivě promyšlený příběh podložený fakty o tom, jak může vypadat jedna z našich hypotetických budoucností; tento příběh chce pohnout čtenáře k akci.

Je patrné, že neexistuje jednoznačná shoda na objektivnost Huntingtonovy práce. Proto se zcela legitimně můžeme ptát, zda Huntington předložil objektivní vědeckou teorii či nikoliv. Je idea střetu civilizací skutečným (ve smyslu pravdivosti) odrazem reálného světa? Pokud tato idea není vědeckou teorií, čím tedy je? Jaká je její skutečná vypovídající hodnota? Jakou kognitivní informaci a poznání nám nabízí? Bez zodpovězení těchto a podobných otázek nebude zřejmé, jak s touto zajímavou a přitažlivou idejí pracovat, což může mít řadu negativních důsledků: např. se idea střetu civilizací může stát teoretickým (a eventuálně nesprávným) východiskem pro další analýzy nebo ideologickým nástrojem podporující rasově – kulturní nesnášenlivost; v neposlední řadě Huntingtonova práce může být využívána (či zneužívána) i v otázce, kterou dnes řeší Evropa v souvislosti s masovou migrací na kontinent: s oporou Huntingtona a jeho tvrzení se bude zdůrazňovat nemožnost společného soužití dvou kultur na jednom území. Huntington v tomto ohledu nemusí přispívat k „férové“ argumentaci.

Z důvodu možného neblahého ovlivňování veřejného mínění prostřednictvím myšlenek obsažených v knize „Střet civilizací“ [14], mající i dnes velmi výbušný potenciál, je třeba zkoumat Huntingtonem předložené teze ve smyslu jejich objektivnosti. K tomuto účelu dobře slouží metodologický přístup Karla R. Poppera odlišující jednotlivé fáze vědeckého myšlení.

S využitím tzv. Popperových břitev (tento metodologický nástroj je popsán v první kapitole) cílem tohoto článku je rozhodnout, zda Huntingtonova idea střetu civilizací je či není vědeckou teorií v popperovském smyslu. Jinými slovy pomocí výzkumné metody Popperových břitev je zkoumána míra teoretičnosti ideje střetu civilizací.

To má velký význam z toho důvodu, že jen vědecká teorie má zevšeobecňující charakter a širší nadčasové či prostorové využití (tím se poněkud zeslabuje výtky vedené vůči sociálním vědám z důvodu induktivní povahy řady jejich výzkumů). Jen skrze vědeckou teorii je možné odlišit osobní domněnky a subjektivní chápání světa od něčeho s vyšším stupněm platnosti. V případě Huntingtonovy práce je toto vyjasnění ještě o to naléhavější, protože se jedná o dílo s globálním dopadem a působením (a to často v negativním slova smyslu).

1 Metoda výzkumu – „Popperovy břitvy“

Popperova břitva je nástroj, který slouží k oddělení empirické vědy od metafyzického spekulování (to se naopak neopírá o empirii). Popperova břitva stanovuje určitá demarkační kritéria, která vedou k tomuto jasnému oddělovacímu vymezení. Epistemologie, která se nechce zakládat na logice indukce, musí nalézt tato demarkační kritéria.

Test Popperovou břitvou se hodí jak na obecné teorie, tak i teorie středního dosahu. Souvisí s falsifikátory a jeho podstata spočívá v hypotetické otázce, zda je možné si představit společenskou situaci, která by v případě, že by skutečně nastala, znamenala nutnost zavrhnout nebo výrazně přepracovat posuzovanou teorii. Nemusíme se pohybovat pouze v hypotetické, imaginární rovině. Naše pátrání po situaci, která by si vyžádala zavržení či výrazné přepracování určité teorie můžeme posunout do roviny fakticity a snažit se zjistit, zda nějaká taková situace již v praxi nastala. Toto jednoduché pravidlo umožňuje oddělit vědecké teorie od metafyzického vyprávění.

Popperova břitva umožňuje srovnávat „míru vědeckosti“ vědeckých teorií ze tří hledisek: 1) míra komplikací a překážek, že se daná situace stane, 2) jednoduchosti, resp. složitosti uvedené situace, 3) časového. V prvním případě platí: čím méně je pravděpodobnější uskutečnění určité situace, tím silnější je falsifikátor. Naopak situace, které jsou složeny z více jevů, nebo se odehrají v daleké, resp. vzdálenější budoucnosti, představují slabší kvantifikátory. Zároveň platí, že určitá teorie je tím kvalitnější (vědečtější), čím falsifikátory jsou silnější či (vyjádřeno Popperem) lépe vyvratitelné (zpochybnitelné). Jinými slovy, teorie, která je přesnější (určitější) a tím pádem lépe testovatelná (ve smyslu nároků na proveditelnost empirických testů a získaných výsledků), stojí na solidnějším základě a je „silnější“ teorií.

Jako Popperova břitva druhého řádu (tzv. „dolní demarkační kritérium“) se označuje kritérium pro rozlišení metafyzického vyprávění od postřehů (názorů, pozorování atd.) autora. Má-li se jednat o metafyzické vyprávění, je možné identifikovat sadu relativně jednoznačných tvrzení, z nichž žádné není vnitřně rozporné a současně žádná dvojice těchto tvrzení není ve vzájemném rozporu; navíc každé další tvrzení je možné odvodit z těchto tvrzení. Také platí, že v případě různého stupně univerzality je možné vyvodit méně obecné tvrzení z obecnějšího, v důsledku čehož eventuální případné odmítnutí či vyvrácení méně obecného tvrzení povede k odmítnutí, resp. vyvrácení obecnějšího.

Pokud shrneme výše uvedené, Popperovy břitvy (ať prvního nebo druhého řádu) nabízí sadu jednoznačných a snadno aplikovatelných kritérií, které umožňují jednoznačné rozdělení veškerých výsledků vědecké práce do tří skupin:

- 1) **vědecká teorie** – zde platí, že (reálně, anebo imaginárně) existují fakta nebo situace, které zpochybnují platnost určitých tvrzení. Vědecké teorie se vyznačují existencí falsifikátorů a podle Poppera vědeckou teorií může být třeba i jediná věta (nikoli pouze složitá hypotéza). Jen vědecká teorie se vyznačuje znaky objektivnosti a vede k pravému poznání. Teorie je odrazem a vysvětlením empirického (a neustále se proměňující) světa). Proto se také teorie stále vyvíjí. Jinými slovy neexistují žádná konečná tvrzení [36].
- 2) **metafyzické vyprávění** – zde platí, že obsahuje jasně a konzistentně formulované teze nebo myšlenky, které nicméně nemohou být vyvráceny žádným představitelným (nebo existujícím) faktem či událostí (tj. být falzifikována). Metafyzická tvrzení svým rozměrem překračují přírodovědecké (empirické) poznání, a proto nejsou objektivní a testovatelná. Metafyzická tvrzení se vyznačují vysokým stupněm univerzality a obecnosti. Metafyzika na rozdíl od vědy není svázána žádnými pravidly, nicméně tato fáze vědecké práce je důležitá pro formulování (nových) hypotéz, na nichž může stavět vědecká teorie.
- 3) **vyprávěcí návod** – zde se jedná o směs postřehů a pocitů, které slouží především jako návod, jak pohlížet na sociální nebo jinou skutečnost a kterých aspektů si všimat [9].

Každá vědecká práce nebo skupina myšlenek může být vřazena do některé z výše uvedených kategorií. Jen ty výsledky vědeckého bádání jsou vědeckou teorií v popperovském smyslu, pokud vyhovují podmínkám obou Popperových břítvev. Popperova břitva prvního řádu je založena na kritériu falsifikovatelnosti, Popperova břitva druhého řádu sleduje, zda jsou předložená tvrzení konzistentní.

2 Idea střetu civilizací – základní teze

Huntingtonova idea střetu civilizací si klade otázku, která leží v samém středu teorií mezinárodních vztahů: proč zde existuje konflikt a kde leží ohnisko tohoto konfliktu? Huntington dospěl k závěru, který mnohé teoretiky mezinárodních vztahů příliš nepřekvapil: ke konfliktu dochází z důvodu naší rozdílnosti a tyto rozdíly/konflikty vězí v různých

identitách. Pro Huntingtona identita představuje civilizaci a civilizační rozdílnost se nachází na zlomových liniích mezi civilizacemi, což je v jádru podobné jako premise Waltze (identita = státy; rozdílnost/konfliktnost = anarchie mezi státy), Fukuyamy (identita = ideologie; rozdílnost/konfliktnost = dialektický ideologický střet) nebo Hardta a Negriho (identita = ontologická jedinečnost „Impéria“ a „masy lidí“; rozdílnost/konfliktnost = střet mezi nimi). Huntington se také nerozcházel s implicitní logikou mýtu Kegleyho [27], že „existuje mezinárodní společnost“, kde se uznává, že rozdíly vedou ke konfliktu, a proto existují pokusy konstruovat svět v podobě jedné velké identity (=mezinárodní společnost).

Huntington využil ve své analýze typické charakteristiky zjednodušujícího binárního rozdělení „Já – Ty (Jiný)“, kdy při zkoumání kulturních rozdílů hrají ústřední roli národní a civilizační mýty [2]. V tomto ohledu sám Huntington napsal [14], že „zatímco naděje na sjednocení světa se objevuje vždy s koncem velkých válek, tendence myslet v pojmech dvou světů je v lidských dějinách přítomná neustále. Jsme v neustálém pokušení rozdělovat lidi na „my“ a „oni“, na skupinu kolem nás a na ty druhé, na naši civilizaci a tamty barbary“.

V sociálních vědách je poměrně rozšířený poznatek, ze kterého vychází i Huntington [14]: „rozdělení na „my“ (náležející ke stejné civilizaci) a „oni“ (náležející k jiné) je konstantou lidských dějin“. Identitu lze totiž definovat podle Huntingtona jen ve vztahu k „jinému“. Z toho pak plyne „vsudypřítomnost konfliktu“, neboť „nenávidět je lidské“ [14]. Dichotomie „Já – Jiný“ se podle Huntingtona [14] jasně projevuje právě ve „válkách o identitu“, neboť „souběžně se stupňováním násilí obě strany nově definují body, kvůli kterým ke konfliktu došlo, vzniká struktura „oni“ proti „nám“ a stejně tak roste míra skupinové soudržnosti a oddanosti“.

Kromě toho „při válce na zlomových liniích má každá strana důvod zdůrazňovat nejenom vlastní identitu, ale také identitu soupeřící strany“. Později „se stupňováním války na zlomové linii začínají obě strany svého protivníka demonizovat, často jej zobrazují jako cosi nelidského, co je tudíž možné legitimně zabít“ [14].

Konflikt v postbipolární době má tedy jen jinou podobu: konflikty mezi skupinami z různých civilizací. Při definování této binární opozice se Huntington zaštitil [14] poznatky jiných vědních oborů jako sociální psychologie, sociologie, popř. také závěry teorie globalizace.

Huntington byl při stanovení svých základních tezí poměrně názorný a explicitní. Základní hypotéza je následující: „v době po konci studené války státy čím dál víc definují své zájmy se zřetelem na civilizační příslušnost“ [14]. O něco dále svůj civilizační přístup k definování velmocenských zájmům konkretizuje v následujících tvrzeních [14]:

- „integrační síly ve světě reálně existují a jsou právě výsledkem protichůdných sil kulturního prosazování a civilizačního vědomí“ (protichůdné síly kulturního prosazování a civilizačního vědomí byly analyzovány v knize Benjamina Barbera „Jihad vs. McWorld“, viz [18]);
- svět je v jistém smyslu rozdělen na dva, ale základní rozdíl je mezi dominantní civilizací Západu a všemi ostatními, které však mají jen velmi málo společného [...];
- národní státy jsou a budou nejdůležitějšími činiteli světového dění, ale jejich zájmy, spojenectví a konflikty čím dál více určují kulturní a civilizační faktory; hlavním civilizačním faktorem Huntington myslí náboženství. Právě na jeho základě lidé definují svou identitu v dobách náhlých převratných změn, kdy se rozpouštějí existující identity [14]. Odtud lze vidět, že Huntington koncipoval svou teorii jen pro okamžiky krize, konfliktu a napětí (v klidnějších dobách mohou hrát silnější roli jiné faktory a vysvětlení).

Je třeba uvést, že Huntington neměl v rámci svého zjednodušeného civilizačního modelu příliš prostoru, aby se vypořádal se všemi problémy, které si tyto komplexní otázky žádají. Nicméně s odvoláním se na celou řadu badatelů různého disciplinárního zaměření shrnul, v čem se tito výzkumníci víceméně shodují v diskuzích o podstatě, identitě a dynamice civilizací [14]. To je rámci civilizačního paradigmatu možné brát jako Huntingtonovy hypotézy či základní teze:

- 1) je rozlišováno mezi civilizací v singuláru a civilizacemi v plurálu, přičemž Huntington se zaměřuje ve své knize na civilizace v plurálu, z čehož vyplývá, že nevěří v dosažení jedné, univerzální společnosti jako např. F. Fukuyama;
- 2) civilizace je ztotožňována s kulturou, přičemž z identifikačních civilizačních znaků kultury (krev, jazyk, náboženství, způsob života) je nejdůležitější náboženství (civilizace se vyznačuje následujícími prvky: jazykem, dějinami, náboženstvím, zvyky, institucemi i subjektivním ztotožněním);
- 3) Huntington bere civilizace jako komplexní celky, domnívá se [14], že jim nelze porozumět jinak než jako celku;
- 4) civilizace pro Huntingtona představují nejdelší příběh s dlouhou dějinnou kontinuitou, příběh, jež má však svůj konec - v tomto ohledu Huntington opět zdůraznil [14], co mají přes zjevné rozdíly všechny civilizační teorie společné: „civilizace vnímají jako vývoj od doby potíží k univerzálnímu státu a poté úpadku a rozpadu“;
- 5) civilizace není politická entita, proto politické uspořádání každé civilizace je různé;
- 6) neexistuje shoda napříč odbornou veřejností v počtu hlavních civilizací; Huntington nakonec stanovil [21] následující civilizace: a) čínská, b) japonská, c) hinduistická, d) islámská, e) západní, f) ortodoxní ruská (nepanuje shoda na nezávislost této civilizace), g) latinskoamerická, h) africká (pravděpodobně).

Jako principiální zdroj civilizační kultury je označen určitý ústřední stát, tj. stát nejmocnější a kulturně ústřední. Vedle členských zemí, vytvářející určitý civilizační blok a mající ústřední stát, Huntington také definoval [14] osamocené země (jako např. Etiopie v Africe, Haiti v Latinské Americe, Japonsko v Asii), rozštěpené země (jako Súdán, Tanzanie, Keňa, Indie, Srí Lanka, Malajsie, Singapur, Indonésie a další) a rozpolcené země (jedna kultura, ale snaha politicky tuto její civilizační identitu změnit jako Rusko za vlády Petra I. Velikého, Turecko Mustafy Kemala).

3 Popperovou břitvou skrz Střet civilizací

Huntingtonova práce [21] byla podrobena obšírné kritice nejen ze strany levice, ale i pravice (tj. všemi nezávisle na ideologické příslušnosti); v obecné rovině Huntingtonovi byl vyčítán sklon k nepatřičnému zjednodušování, přehnané zevšeobecňování a aforistický styl psaní. Levicově orientovaní badatelé (jako např. Edward Said) Huntingtona ostrakizovali za krátkozraký kulturní šovinismus. Středopravicově zaměřeným kritikům zase vadilo vágní vymezení civilizací na úkor důležitosti materiálních zájmů a realpolitiky národních států.

Práce „*Střet civilizací*“ byla kritizována v teoreticko – metodologické perspektivě v několika směrech. Marks si všiml [21], že Huntington je značně ambivalentní v otázkách politické geografie. Podle Markse [21] se Huntington neosvědčil ani jako historik ve smyslu použité metodologie kvůli své dogmatickosti, nesystémovosti a velkému zobecňování. Fox [5], Wilson [29], Fukuyama [7] kritizovali Huntingtona kvůli jeho realistickému chápání lidské povahy, tj. že činí z realpolitiky řídicí sílu globální politiky.

Ze strany mnoha autorů [5, 1, 3] sklídl obsáhlou kritiku jeho až příliš zjednodušující přístup k civilizacím, konkrétně povrchnost v práci s civilizacemi, definování civilizací, problémy s určením civilizačního centra, nedůslednost, ambivalentnost, kusovité podání, svébytnost civilizací s otazníkem, libovolná záměra konceptů civilizace a kultura, ignorování existence domorodých civilizací, problémy s vymezením západní civilizace a vymezení pojmu „střet“.

Casanova [4] a Senghass [25] se zase zaměřili na esencialistickou ontologii ideje střetu civilizací a kritizovali v klíčových bodech deklarovanou neměnnost podstaty náboženských systémů, které víceméně vymezují civilizace, z čehož by logicky měla plynout dlouhodobá konstantnost (neproměnlivá podoba) civilizací. Pozornosti kritiků neušly ani etické důsledky argumentace Huntingtona. Herzog [13] kritizoval, že Huntington psal „na zakázku“, viděl v jeho doporučení jistá nebezpečí pro budoucnost; varoval, že tato práce se může stát sebenaplňujícím se proroctvím.

Mnozí také soudili [5], že Huntingtonovy ideje nedokáží obstát v kvantitativní analýze, neboť se v celé řadě případů rozchází s fakty: někdy je překrucují, jindy ignorují; Fox soudil [6], že Huntingtonovy důkazy jsou zcela nepodložené a neúplné, což vytváří prostor k předkládání opačných příkladů (to ostatně bylo činěno).

Konkrétně podle Foxe [6] od konce studené války nedošlo k vzestupu etnických konfliktů mezi skupinami patřících k různým civilizačním okruhům (civilizační konflikty představovaly menšinu etnických konfliktů); ani Henderson a Tucker [12] nepotvrdili Huntingtonovu hypotézu, že k rozpoutání konfliktů jsou náchylnější ty státy, které patří k rozdílným civilizacím. Ke stejnému závěru dospěli ve svých studiích Chiozza [16] a White a kol. [28].

V rozporu s Huntingtonovými tezemi je i zjištění Tusicisnyho [26] o neměnnosti trendu mezicivilizačních konfliktů ve srovnání 60. – 80. let minulého století a období po skončení studené války. Navíc civilizační faktory nehrály zásadnější roli v délce trvání konfliktů. Výsledky Tusicisnyho studie sice potvrdily, že do většiny mezicivilizačních konfliktů byly zapojeny muslimské skupiny, avšak pravděpodobnost, že tyto konflikty přerostou až do válečného střetu, byla mizivá.

Kromě toho Huntingtonova idea navzdory jeho tvrzení není aplikovatelná pouze pro období pro skončení studené války, ale je platná i pro období studené války, jak dokázal Henderson [11].

Empirické studie (např. [16]) nepotvrzovaly (spíše naopak) hypotézy, které byly předmětem Huntingtonovy teorie. Konflikt může velmi dobře propuknout mezi zeměmi, ať už patří ke stejnému civilizačnímu okruhu či nikoliv (nezáleží ani na typu režimu či geografickém sousedství, tj. společné hranici, zesilujících různé civilizační faktory jako náboženské, etnické a kulturní dědictví). Podle výsledků Chiozzovy analýzy [16] se civilizační rozdíly neměly stát dominantním faktorem, který by utvářel schéma přátelství nebo nepřátelství na mezinárodní scéně v budoucnosti. I jiné empirické testy Huntingtonových hypotéz (či tvrzení) se nepotvrdily (srov. např. [15]).

Popper by neměl problém s tím, že idea střetu civilizací neprošla celou řadou empirických testů, kterým byla podrobena, protože to je pro něho známkou vývoje určité ideje (a potažmo vědeckého poznání). Idea střetu civilizací předkládá celou řadu tvrzení, které se dají konfrontovat s realitou a na základě obdržených výsledků těchto testů dále precizovat a rozvíjet. Popper by ale nejspíš odmítl jako nevědeckou onu hybnou sílu historie, tj. dichotomické rozdělení „My – Oni“, protože tato fundamentální podstata střetu civilizací je otázkou víry a v podstatě se nedá falsifikovat.

V rozporu s Popperovým pojetím vědecké teorie je rovněž otevřenost a časová neohraničenost, se kterou Huntington napsal svůj příběh. Má-li kdy dojít ke globálnímu střetu

civilizací, Huntington nikde neuvedl, kdy se tak stane. Na námitku, že k ničemu na způsob střetu civilizací dosud nedošlo, prakticky vždy existuje jedna univerzální odpověď: protože ještě k tomu nepřišel čas.

Huntington sice uvedl podoby, jaké může střet mezi civilizacemi nabývat, ale opět bez detailnější specifikace se jedná o nevyvratitelná (nezpochybnitelná) tvrzení. Pokud k tomu přičteme ještě zevšeobecňující charakter řady výroků, jejich mlhavost, vágnost, ambivalentnost a jistou dogmaticnost, je zřejmé, že bychom ideu střetu civilizací nespojili s vědeckou teorií v popperovském významu slova.

Protože se objektivitou poznání vyznačuje pouze vědecká teorie, střet civilizací je povahy spíše subjektivní. Není-li střet civilizací vědeckou teorií, otevírá se otázka dalšího zjišťování po její podstatě a vypovídajících možnostech. Je to metafyzické vyprávění, anebo jen Huntingtonovy názory na určité uspořádání světa po skončení studené války? Jelikož základní teze popsané v kap. 2 spolu jednoznačně souvisí, vzájemně se doplňují a nestojí proti v sobě v přímém rozporu, je možné tvrdit, že idea střetu civilizací je Huntingtonem podána konzistentně a nanejvýš srozumitelně. Bylo ukázáno, že tato idea generuje celou řadu užitečných a cenných hypotéz vhodných pro další testování.

Toto jsou důvody, proč v Huntingtonově práci nelze vidět pouze jeho subjektivní názory a vnímání reality. Idea střetu civilizací se vyznačuje znaky, které jsou typické pro metafyzické vyprávění: konzistentnost a předkládání hypotéz, majících potenciál stát se vědeckou teorií.

Závěr

V tomto článku jsou popsány základní východiska a teze slavné knihy „*Střet civilizací*“ od S. P. Huntingtona. Idea střetu civilizací amerického politologa nabízí obraz postbipolárního uspořádání, který je ale poměrně pesimistický a znepokojující. S využitím Popperova filozofického přístupu k vědě bylo ukázáno, že význam Huntingtonovy práce z hlediska objektivitu není třeba přeceňovat, protože se nejedná o vědeckou teorii, nýbrž o předstupu k „pravému“ (objektivnímu) poznání, metafyzické vyprávění.

Důvodem k tomuto závěru je nezpochybnitelnost (nevyvratitelnost) nadčasového abstraktního principu, mající u Huntingtona podobu „antagonismu Já-Jiný (či My-Oni)“. Předmětem Huntingtonovy víry a individuálního (čili neobjektivního) přesvědčení je, že se tento princip bude po skončení studené války prosazovat nejsilněji. To je však nanejvýš diskutabilní a může se lišit autor od autora. Existují i další důvody, proč nelze ideu střetu civilizací považovat za vědeckou teorii: díky (časové) neurčitosti, vysoké míře obecnosti, ambivalentnosti a dalším nedostatkům ideje střetu civilizací nelze verifikovat predikce, které z ní vycházejí.

Na druhé straně je rovněž nesprávné obviňovat Huntingtona z pouhé „dojmologie“, tedy předkládání vlastních názorů, postřehů a pozorování, které by byl chaotické a bez vzájemné provázanosti. Jeho práce je cenná v tom, že dokáže generovat užitečné hypotézy, z nichž se dalším vývojem mohou stát vědecké teorie.

V souladu s Popperovou metodologií vědy lze ideu střetu civilizací označit za metafyzické vyprávění a v tomto smyslu je nutné ji také chápat, tj. jako soubor konzistentních (nerozporných) tvrzení, které sice mohou odrážet výsek určité reality, nicméně nemají podobu zákonitostí, určitých schémat a vzorců. Stejně jako metafyzikům jde o postižení nejjobecnějších a základních charakteristik vesmíru, podobné cíle si kladl i Huntington pro dobu po skončení studené války jenom s tím rozdílem, že zkoumal pouhý jeden výsek univerza, tj. globální řád, a jeho možné fungování.

Literatura

- [1] AYOOB, M.: Was Huntington Right? Revisiting the Clash of Civilizations. *Insight Turkey*, 2012, Vol. 14 (4), s. 1–11. ISSN 1302-177X.
- [2] BARENSCOTT, D.: Grand Theory/Grand Tour: Negotiating Samuel Huntington in the Grey Zone of Europe. *PMC*. [online]. 2002, 12(3). [navštíveno 2017-07-24]. Dostupné z WWW: <http://pmc.iath.virginia.edu/issue.502/12.3barenscott.html>
- [3] BASSIN, M.: Civilisations and Their Discontents: Political Geography and Geopolitics in the Huntington Thesis, *Geopolitics*. 2007, 12(3), s. 351–374. ISSN 1557-3028. DOI: [10.1080/14650040701305609](https://doi.org/10.1080/14650040701305609)
- [4] CASANOVA, J.: Cosmopolitanism, the clash of civilizations and multiple modernities. *Current Sociology*. 2011, 59(2), s. 252–267. ISSN 1461-7064. DOI: [10.1177/0011392110391162](https://doi.org/10.1177/0011392110391162)
- [5] FOX, J.: Clash of civilizations or clash of religions. Which is a more important determinant of ethnic conflict? *Ethnicities*. 2001, 1(3), s. 295–320. ISSN 1468-7968. DOI: [10.1177/146879680100100302](https://doi.org/10.1177/146879680100100302)
- [6] FOX, J.: Ethnic Minorities and the Clash of Civilizations: A Quantitative Analysis of Huntington's Thesis. *British Journal of Political Science*. 2002, 32(3), s. 415–434. ISSN 1469-2112. DOI: [10.1017/S0007123402000170](https://doi.org/10.1017/S0007123402000170)
- [7] FUKUYAMA, F.: Modernization vs. Westernization. *NPQ*. 2009, 26(2), s. 84–89. ISSN 1540-5842. DOI: [10.1111/j.1540-5842.2009.01080.x](https://doi.org/10.1111/j.1540-5842.2009.01080.x)
- [8] GEORGE, A. L.: *Bridging the Gap. Theory and Practice in Foreign Policy*. First Edition. Washington, D.C, United States Institute of Peace Press. 1993. ISBN 978-1878379221.
- [9] GODFREY-SMITH, P.: *An Introduction to the Philosophy of Science. Theory and Practice*. Chicago, The University of Chicago Press. 2003. ISBN 0-226-30063-3.
- [10] HAMMOND, A.: *Which World. Scenarios for the 21st Century. Global Destinies, Regional Choices*. Washington, D. C., A Shearwater Book. 2000. ISBN 978-1559635769.
- [11] HENDERSON, E. A.: Mistaken Identity: Testing the Clash of Civilizations Thesis in Light of Democratic Peace Claims. *British Journal of Political Science*, 2004, 34(3), s. 539–554. ISSN 1469-2112. DOI: [10.1017/S0007123404210171](https://doi.org/10.1017/S0007123404210171)
- [12] HENDERSON, E. A.; TUCKER, R.: Clear and Present Strangers: The Clash of Civilizations and International Conflict. *International Studies Quarterly*. 2001, 45(2), s. 317–338. ISSN 1460-3578. DOI: [10.1111/0020-8833.00193](https://doi.org/10.1111/0020-8833.00193)
- [13] HERZOG, R. et al.: *Preventing the Clash of Civilizations. A Peace Strategy for the Twenty-First Century*. New York, St. Martin's Press. 1999. ISBN 978-1559635769.
- [14] HUNTINGTON, S. P.: *Sřet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Vydání první. Praha: Rybka Publishers. 2001. ISBN 80-86182-49-5.
- [15] HURD, E. S.: The Political Authority of Secularism in International Relations. *European Journal of International Relations*. 2004, Vol. 10(2), s. 235–262. ISSN 1354-0661. DOI: [10.1177/1354066104042936](https://doi.org/10.1177/1354066104042936)

- [16] CHIOZZA, G.: Is there a Clash of Civilizations? Evidence from Patterns of International Conflict Involvement, 1946-97. *Journal of Peace Research*. 2002, 39(6), s. 711–734. ISSN 1460-3578. DOI: [10.1177/0022343302039006004](https://doi.org/10.1177/0022343302039006004)
- [17] INOBUCHI, T.: Peering into the Future by Looking Back: The Westphalian, Philadelphian, and Anti-Utopian Paradigms. *International Studies Review*. 1999, 1(2), s. 173–191. ISSN 1521-9488. DOI: [10.1111/1521-9488.00159](https://doi.org/10.1111/1521-9488.00159)
- [18] JURÁSEK, M.: Podmanivá síla Huntingtonova konceptu střetu civilizací. *Mezinárodní vztáhy*. 2014, XII (2), s. 125–149. ISSN 1336-1562.
- [19] LOUŽEK, M.: *Metodologie ekonomie*. Karolinum, Praha, 2003. ISBN 978-80-246-1309-3.
- [20] LOUŽEK, M.: Ekonomie vědy – naděje, nebo léčka? *Politická ekonomie*. 2012, 60(4), s. 536–550. ISSN 2336-8225. DOI: [10.18267/j.polek.861](https://doi.org/10.18267/j.polek.861)
- [21] MARKS, R.: The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order (book review). *Journal of World History*. 2000, 11(1), s. 101–104. ISSN 1527-8050. DOI: [10.1353/jwh.2000.0019](https://doi.org/10.1353/jwh.2000.0019)
- [22] POPPER, R. K.: *Logika vědeckého bádání*. OIKOYMENH, Praha, 1997. ISBN 80-86005-45-3.
- [23] QIN, Y.: Why is there no Chinese international relations theory? In: Acharya, A.; Buzan, B. (eds.). *Non-Western International Relations Theory. Perspectives on and beyond Asia*. 1st ed. Routledge, London a New York, 2010. ISBN 9780415474740. *International Relations of the Asia-Pacific*. 2007, 7(3), s. 313–340. DOI: [10.1093/irap/lcm013](https://doi.org/10.1093/irap/lcm013)
- [24] RINGLAND, G.: *Scenario Planning. Managing for the Future*. 2nd edition. John Wiley & Sons Ltd., London, 2006. ISBN 978-1909300545.
- [25] SENGHASS, D.: A Clash of Civilizations. An Idée Fixe? *Journal of Peace Research*. 1998, 35(1), s. 127–132. ISSN 1460-3578. DOI: [10.1177/0022343398035001010](https://doi.org/10.1177/0022343398035001010)
- [26] TUSICISNY, A.: Civilizational Conflicts: More Frequent, Longer, and Bloodier? *Journal of Peace Research*. 2004, 41(4), s. 485–498. ISSN 1460-3578. DOI: [10.1177/0022343304044478](https://doi.org/10.1177/0022343304044478)
- [27] WEBER, C.: *International Relations Theory: A Critical Introduction*. Second Edition. Routledge, New York a London, 2005. 978-0415713061.
- [28] WHITE, S.; OATES, S.; MILLER, B.: The ‘Clash of Civilizations’ and Postcommunist Europe. *Comparative European Politics*. 2003, 1(2), s. 111–127. ISSN 1740-388X. DOI: [10.1057/palgrave.cep.6110013](https://doi.org/10.1057/palgrave.cep.6110013)
- [29] WILSON, R. W.: The Many Voices of Political Culture: Assessing Different Approaches. *World Politics*. 2000, 52(2), s. 246–273. ISSN 1086-3338. DOI: [10.1017/S0043887100002616](https://doi.org/10.1017/S0043887100002616)

CLASH OF CIVILIZATIONS: THE POPPER TEST

Samuel P. Huntington's famous book, "The Clash of Civilizations", has evoked controversy since it was first published. Many authors have referred to this work in a different way: some have taken it as a paradigm, some regarded it as a theory, others (including Huntington himself) as a hypothetical scenario of a possible future. If scientific theory is a mark of objective knowledge, the question of whether scientific theory, a metaphysical narrative without conclusive evidence in practice, or a mere cluster of impressions, opinions, and perceptions of the author, is a cardinal meaning for determining how to handle a particular product of scientific thought. The aim of this article is to justify the fact that the objectivity of the idea of the clash of civilizations cannot be overestimated, because Popper's methodology of science is a well-written metaphysical narrative that nevertheless generates new provocative and bold hypotheses with the potential to become a scientific theory.

DER KAMPF DER KULTUREN: EINE PRÜFUNG DURCH POPPER

Das berühmte Buch von Samuel P. Huntington „Kampf der Kulturen“ erregte von Anfang an Kontroversen. Vielen Autoren haben auf dieses Buch auf unterschiedliche Weise Bezug genommen: Einige haben es als Paradigma angenommen, einige haben es für Theorie gehalten, andere (samt Huntington selbst) hingegen eher als ein hypothetisches Szenario für mögliche „Zukünfte“ angesehen. Sollte eine wissenschaftliche Theorie Basis für eine objektive Erkenntnis sein, ist für die Bestimmung der Herangehensweise an das bestimmte Produkt des wissenschaftlichen Denkens vom höchsten Belang, ob es sich um eine wissenschaftliche Theorie, eine metaphysische Erzählung ohne belegbare praxisbezogene Beweise oder bloß um eine lose Anhäufung von Ansichten, Eindrücken und Überlegungen des Autors handelt. Im vorliegenden Text wird daher das Ziel verfolgt, unter Anwendung von Poppers "Rasiermesser" eine Begründung für die These zu finden, dass die Objektiviertheit der Auffassung vom Clash der Zivilisationen nicht zu überschätzen sei, da es sich hier ganz in der Tradition Poppers Methodologie der Wissenschaft um eine wohlgeschriebene metaphysische Erzählung handele, die nichtdestotrotz neue provokante und kühne Hypothesen ins Leben zu rufen vermag, welche das Potenzial besitzen, sich zu einer wissenschaftlichen Theorie zu entwickeln.

ZDERZENIE CYWILIZACJI: TEST POPPERA

Słynna książka Samuela P. Huntingtona pt. „Zderzenie cywilizacji” wzbudzała wiele kontrowersji już w momencie jej wydania. Wielu autorów miało odmienne zdania na temat tego dzieła: niektórzy uznali je za paradygmat, inni jedynie za teorię, inni (w tym sam Huntington) uznali je za hipotetyczny scenariusz możliwej przyszłości. Jeżeli teoria naukowa odzwierciedla obiektywny stan wiedzy, pytanie, czy jest to teoria naukowa, metafizyczna narracja bez namacalnych praktycznych dowodów, czy tylko zespół wrażeń, opinii i obserwacji autora, ma kardynalne znaczenie dla wskazania sposobu traktowania swego rodzaju produktu myśli naukowej. Celem niniejszego artykułu jest udowodnienie, że obiektywizm idei zderzenia cywilizacji nie może być traktowany zbyt poważnie, ponieważ zgodnie z metodologią nauki Poppera, jest to dobrze napisana metafizyczna narracja, nasuwająca jednakże nowe, prowokacyjne i śmiałe hipotezy, które mogą potencjalnie przerodzić się w teorię naukową.